

Jaarverslag 2019

NVLM

1 Algemeen

Dit jaarverslag is een overzicht van de activiteiten van de NVLM in 2019. Het wordt aangeboden aan de Algemene Ledenvergadering die op 13 februari 2020 te Den Haag zal worden gehouden.

2 Organisatie

2.1 Bestuurssamenstelling

De vereniging werd na de vorige jaarvergadering bestuurd door:

1. Coen Gelinck, voorzitter a.i.
2. Joris Kurk, vice-voorzitter
3. Niels Dekker, penningmeester
4. Freek Gruijters, secretaris
5. Jefta Bego
6. Riemer Bouwmeester
7. Robin Grosz
8. Anouk Jonkman (tot september 2019)
9. Thomas Klijnstra
10. Annet van der Zandt

Gijs Abrahams, Martijn Blom, Chiel Huijskes, Koen Hoondert en Marcel Mooijman hebben een aantal vergaderingen bijgewoond als aspirant-bestuurslid.

2.2 Bestuursvergaderingen

In 2019 heeft het (algemeen) bestuur zeven keer vergaderd. Eenmaal is het dagelijks bestuur bij elkaar gekomen. Er is voor gekozen om de vergaderstructuur van algemeen bestuursvergaderingen en dagelijks bestuursvergaderingen af te schaffen om zo de betrokkenheid van alle bestuursleden te vergroten.

2.3 Ledenvergaderingen

Naast de jaarvergadering van 14 februari zijn er in 2019 geen ledenvergaderingen bijeengeroepen.

2.4 Financiële administratie

Het jaar 2019 is afgesloten met een positief resultaat van € 4.858,87. Ook dit jaar ontving de NVLM subsidie van het ministerie van OCW voor werkzaamheden rondom het Curriculum.nu-traject. Van de € 6.280,96 subsidie is € 4000,- toegevoegd aan de hiervoor bestemde reserve op de zakelijke spaarrekening. De jaarlijkse examenbesprekingen bleken een veel lagere kostenpost dan in 2018, dit verklaart een groot deel van het positief resultaat.

Voor 2020 is een verhoging van de contributie niet aan de orde omdat de vereniging financieel gezond is

2.5 Ledenadministratie en AVG

In 2018 is de NVLM overgestapt op een nieuw ledenadministratiesysteem. Via e-Boekhouden is de administratie uiteindelijk overzichtelijker en minder arbeidsintensief. Om aan de wettelijke verplichtingen te voldoen hebben we in 2019 een privacyverklaring opgesteld. Deze is terug te vinden op de website. Eind 2019 telde de NVLM 750 leden. Dat betekent dat onze vereniging meer leden heeft dan aan het eind van 2018.

2.6 Archief NVLM

Het archief van de NVLM met de stukken uit de periode 1977-2003 is ondergebracht bij ProDemos. De stukken van recenter datum zijn ondergebracht in het (digitale) archief van de secretaris.

3   Beleid: ontwikkelingen in het onderwijs en activiteiten van de NVLM**3.1.1   Mbo**

Begin 2019 hebben wij de minister van Onderwijs in onze reactie op het advies van de staatscommissie parlementair stelsel laten weten dat de NVLM een resultaatverplichting voor burgerschap in het mbo net als de staatscommissie onontbeerlijk vindt. Daarnaast betoogde de NVLM dat een minimum van 50 uren burgerschap op het mbo per leerjaar en een bevoegdheid voor docenten burgerschap noodzakelijk is. In augustus drongen we ook in brieven aan de Kamercommissies voor Binnenlandse Zaken en OCW aan op deze resultaatverplichting voor studenten en een bevoegdheid voor docenten burgerschap. Al eerder werd in juni een motie van de CDA-Kamerleden Rog en Kuik aangenomen waarin werd gevraagd de NVLM en JOB te betrekken bij de evaluatie van de burgerschapsagenda (2017-2021) van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de MBO Raad. De motie “verzoekt de regering tevens, daarbij te beschouwen of het wenselijk is nadere afspraken te maken over eindtermen, bevoegdheid van docenten en minimale urennormen voor het uitvoeren van de burgerschapsopdracht”.

Een afvaardiging van het NVLM-bestuur is vervolgens uitgenodigd voor een gesprek met een ambtenaar van het ministerie van OCW. Ook een afvaardiging van JOB en een medewerker van de MBO Raad waren uitgenodigd. In dit gesprek bleek dat OCW en de MBO Raad weinig open stonden voor onze argumenten om het burgerschapsonderwijs in het mbo te versterken. Wij hebben vervolgens in gesprekken met Kamerleden van CDA en VVD en via een brief naar de leden van de Kamercommissie voor OCW gepleit voor een robuuste positie van burgerschap in het mbo en aangedrongen op een aantal concrete maatregelen om het burgerschapsonderwijs in het mbo te versterken:

- Laat een commissie van docenten burgerschap, lerarenopleiders maatschappijleer, lerarenopleiders omgangskunde en curriculumexperts een steviger curriculum voor burgerschap in het mbo ontwikkelen. Vraag daarbij input van JOB, MBO Raad en de NVLM.
- Stel een resultaatverplichting voor studenten in en laat de resultaten van burgerschap meetellen voor het al dan niet behalen van een mbo-diploma.

In de inbreng van een aantal Kamerleden in het schriftelijk overleg met de minister over de evaluatie van de burgerschapsagenda vonden wij veel van onze punten terug. We verwachten begin 2020 een reactie van de minister van Onderwijs op de vragen en opmerkingen van de Kamerleden in dit schriftelijke overleg.

3.1.2 VO

Staatscommissie parlementair stelsel

Ook als het gaat om het voortgezet onderwijs hebben we in 2019 de aanbevelingen van de staatscommissie parlementair stelsel regelmatig naar voren gehaald in onze communicatie met ministers en Kamerleden. De NVLM pleit in navolging van de staatscommissie voor:

- invoering van een minimumaantal uren voor maatschappijleer;
- invoering van een centraal schriftelijk eindexamen maatschappijleer;
- het even zwaar mee laten tellen van het vak maatschappijleer als andere schoolvakken (waar leerlingen centraal eindexamen in doen);
- een plek voor maatschappijleer in de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Een eventuele uitbreiding van de omvang van het vak maatschappijleer, moet volgens minister Slob echter nadrukkelijk worden bezien in de bredere context van het curriculum van de bovenbouw. Een eventuele keuze voor meer uren maatschappijleer en een centraal examen voor het vak, kan volgens de minister alleen onderdeel uitmaken van een integrale afweging. Deze wordt de komende tijd in het kader van Curriculum.nu gemaakt. Overigens schrijft de minister in zijn reactie op ons pleidooi ook: “als er uiteindelijk voor gekozen zou worden het pleidooi van de NVLM over te nemen om de omvang van het vak te vergroten, dan ligt het voor de hand te overwegen of het behaalde cijfer dan zwaarder zou moeten wegen voor het diploma. “

Curriculum.nu

Het NVLM-bestuur heeft in 2019 veel tijd besteed aan het volgen van en feedback geven op (de producten van) de ontwikkelteams Burgerschap en Mens & Maatschappij van Curriculum.nu. Een interne klankbordgroep van leraren heeft ons geholpen om onze feedback op de voorstellen te formuleren. In oktober kwamen de definitieve voorstellen naar buiten. In onze reactie hebben we benadrukt dat:

A. Over burgerschap

- het product van het ontwikkelteam burgerschap een ruime voldoende verdient;
- het jammer is dat burgerschap soms zo breed wordt opgevat; dan lijkt het ineens loopbaanoriëntatie te worden of sociaal-emotionele ontwikkeling;
- er gekeken moet worden wie de kern van burgerschapsvorming borgt. De NVLM denkt daarbij vanzelfsprekend aan leraren maatschappijleer;
- maatschappijleer moet worden ingevoerd in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (ook aansluitend bij de staatscommissie);
- maatschappijleer onmisbaar is als basis voor burgerschap.

B. Over Mens & Maatschappij

- het product van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij de contouren van het leergebied Mens & Maatschappij voldoende schetst;
- er echter wel een nadere uitwerking zal moeten plaatsvinden van de bouwstenen voor M&M voordat de vervolgfase, het ontwikkelen van kerndoelen, van start gaat. Het gaat specifiek om het uitwerken van de referentiekaders, de vakspecifieke uitwerking van de denk- en werkwijzen in een doorlopende leerlijn, het vakspecifiek uitwerken van de conceptbouwstenen en het uitlijnen van Burgerschap en Mens & Maatschappij;
- we ons niet kunnen vinden in de gedachte dat er een Mens & Maatschappij-vak moet komen in de bovenbouw van vmbo-bb/kb, in plaats van “aardrijkskunde en geschiedenis en bij voorkeur ook maatschappijkunde en economie”;
- we wel te spreken zijn over de aanbeveling van het ontwikkelteam M&M om waar mogelijk te zorgen dat de Grote Opdrachten en bouwstenen van het leergebied burgerschap, in relatie tot die van het leergebied M&M, geborgd worden in de programma’s van maatschappijleer.
- we blij zijn dat het ontwikkelteam M&M net als de NVLM van mening is dat het examenprogramma maatschappijkunde op korte termijn vernieuwd moet worden. En dat het ontwikkelteam voorstelt het programma van maatschappijwetenschappen juist niet op korte termijn te wijzigen.

Advies over de bovenbouw

Curriculum.nu heeft zich nog voornamelijk gericht op het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor de bovenbouw werden slecht een aantal globale aanbevelingen gedaan. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vroeg de vakverenigingen – waaronder de NVLM – vervolgens om hun visie op hun vakken in de bovenbouw naar het ministerie te sturen. U vindt het advies van de NVLM over maatschappijleer, maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen op: <https://nvlm.nl/onderwijs/curriculum-nu/>.

In het advies benadrukken we dat het programma van het vak maatschappijleer kan worden verrijkt door voort te bouwen op de bouwstenen van Curriculum.nu. Door deze verrijking van het vak maatschappijleer kan de doorlopende leerlijn democratisch burgerschap worden geborgd. Deze inhoudelijke herijking zou er ook toe moeten leiden dat de programma’s voor maatschappijleer in vmbo en voor havo en vwo meer met elkaar in overeenstemming worden gebracht. We willen dat leraren maatschappijleer, vakdidactici en wetenschappers zich over deze herijking buigen. Een inhoudelijke herijking van het vak maatschappijleer kan echter niet zonder aandacht voor de positie van het vak. Ook hier doen we weer een dringend beroep op de regering om de aanbevelingen van de staatscommissie over maatschappijleer over te nemen. Voor maatschappijkunde moeten lerarenopleiders, leraren en vertegenwoordigers van het vervolgonderwijs snel aan de slag om de examenprogramma’s te vernieuwen. Voor het nog zeer recent vernieuwde examenprogramma

maatschappijwetenschappen, is een dergelijke operatie in onze ogen ongewenst. In 2019 deed de eerste lichting havoleerlingen examen op basis van het nieuwe examenprogramma. De docenten waren in grote lijnen positief over dit 'examen nieuwe stijl'. In 2020 volgt de eerste lichting vwo-leerlingen.

Maatschappijkunde

Voor maatschappijkunde is een nieuw examenprogramma dringend gewenst, maar vanwege Curriculum.nu was er alleen ruimte voor een herziening van de syllabus. In 2018 en 2019 heeft een syllabuscommissie aan deze herziening gewerkt. De conceptsyllabus die daar het resultaat van is, was eind 2019 gereed. De bedoeling is dat deze conceptsyllabus medio juni 2020 vastgesteld wordt door de minister. Vervolgens zal in 2022 bij de centrale examens maatschappijkunde voor het eerst op basis van de vernieuwde syllabus getoetst worden.

Wetsvoorstel burgerschapsopdracht

Aan het eind van 2019 stuurde minister Slob het wetsvoorstel met daarin de burgerschapsopdracht voor scholen naar de Tweede Kamer. Begin 2020 stuurt de NVLM een reactie op dit wetsvoorstel aan de leden van de Kamercommissie voor OCW. De verwachting is dat dit wetsvoorstel in de eerste helft van 2020 in stemming wordt gebracht.

En verder in 2020

In de eerste maanden van 2020 zal ook het debat over de resultaten van en het vervolg op Curriculum.nu in die Kamercommissie worden gevoerd. De NVLM-voorzitter is uitgenodigd voor een hoorzitting in januari 2020. De NVLM heeft haar visie ook schriftelijk aan de leden van de commissie doen toekomen.

3.2 Profielwerkstukwedstrijd

De NVLM organiseerde in 2019 voor de dertiende keer een wedstrijd voor het beste profielwerkstuk maatschappijwetenschappen. Er waren dit jaar in totaal 34 inzendingen, waarbij de havo helaas ondervertegenwoordigd was. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat - net als vorig jaar - het aantal inzendingen voor de havo is toegenomen.

De wedstrijd werd financieel mogelijk gemaakt door de faculteiten sociale wetenschappen, managementwetenschappen en/ of master lerarenopleidingen van de volgende onderwijsinstellingen:

- Rijksuniversiteit Groningen
- Universiteit van Tilburg
- Fontys Lerarenopleiding Tilburg

De jury voor de havo-inzendingen bestond uit:

- Drs. Agnes van Andel: Lerarenopleider maatschappijleer, Hogeschool van Amsterdam

- Danny Dingemans MEd: Lerarenopleider maatschappijleer, Fontys Lerarenopleiding Tilburg
- Drs. Astrid ter Steege: Lerarenopleider maatschappijleer, Hogeschool Rotterdam

De jury voor de vwo-inzendingen bestond uit:

- Dr. Gerry Alons: Universitair Docent Internationale betrekkingen, sectie Politicologie en Bestuurskunde Radboud Universiteit
- Drs. Lars van der Bruggen: Vakdidacticus maatschappijleer en –wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam
- Koen Hoondert, MA: Vakdidacticus maatschappijleer en –wetenschappen, Universiteit Utrecht
- Josje ten Kate, MSc: PhD-kandidaat/docent/socioloog, Erasmus Universiteit Rotterdam
- Thomas Klijnstra, MSc: Vakdidacticus maatschappijleer en –wetenschappen, Universiteit van Amsterdam
- Drs. Boris Slijper: Programmacoördinator Sociology, Political Science & Anthropology, Lecturer in Sociology & Political Science Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Vrije Universiteit Amsterdam
- Erik Zijlstra, LL.M, MSc: Vakdidacticus maatschappijleer en -wetenschappen: Tilburg University

Dinsdag 16 april 2019 kwam de jury bijeen om uit de voorgeselecteerde werkstukken de winnaars te bepalen. Het winnende havo-werkstuk van 2019 was: “De psychologie achter kindertekeningen” geschreven door Niels Sonneveld van het ISW Hoogeland. Hij werd begeleid door mevrouw Koch.

Het winnende vwo-werkstuk van 2019 was: “Klimaat in de krant”. Een discoursonderzoek naar de representatie van klimaatverandering in De Telegraaf en De Volkskrant, geschreven door Pepijn Op de Beek van het Stedelijk Gymnasium Nijmegen. Hij werd begeleid door de heer Sonneveld.

Op 13 juni kwamen de winnaars in Den Haag bijeen voor de feestelijke prijsuitreiking. Zij werden in het zonnetje gezet op een bijzondere locatie in het hart van onze democratie: de fractiekamer van regeringspartij de VVD in het gebouw van de Tweede Kamer. De opening werd verzorgd door de secretaris van onze vereniging. Vervolgens was het de beurt aan Rudmer Heerema (Tweede Kamerlid van de VVD en woordvoerder Onderwijs). Ook jurylid Danny Dingemans was aanwezig, om namens de jury mooie woorden uit te spreken. Na lovende woorden gericht aan de winnaars en het uitreiken van de certificaten en cadeaus, volgde een rondleiding in de Tweede Kamer. Met als slotstuk een bezoek aan de Handelingenkamer. De feestelijke bijeenkomst werd afgesloten met een hapje en drankje op het Plein.

3.3 Platform VVVO

Het Platform VVVO is actief als platform van een aantal vakinhoudelijke verenigingen. Coen Gelinck woonde in 2019 de vergaderingen van het Platform bij. In deze vergaderingen is veel gesproken over

de (tussen)producten van en het proces rondom Curriculum.nu. De NVLM is aangesloten bij het Platform om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen in het onderwijsbeleid en om ons beleid af te kunnen stemmen met de andere (M&M-) vakverenigingen. Ook is er in het Platform gesproken over mogelijkheden om – na de opheffing van de Onderwijscoöperatie – op een andere manier vorm te geven aan de vertegenwoordiging van de beroepsgroep leraren in het voortgezet onderwijs.

3.4 Contacten met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

In januari schreven we naar aanleiding van het advies van de staatscommissie een brief aan minister Slob en minister Van Engelshoven. Het bestuur ontving vervolgens een uitgebreide reactie van minister Slob, waaruit wij in paragraaf 3.1.2 al citeerden. In augustus constateerden we in een brief aan de ministers dat het kabinet van de zes concrete maatregelen die de staatscommissie voorstelt, er geen enkele overneemt. De kabinetsreactie op het advies van de staatscommissie leunt aan de ene kant op de voorgenomen wetwijziging (zie ook 3.1.2) die door de staatscommissie als 'een stap in de goede richting' wordt beschouwd. Aan de andere kant verwacht het kabinet veel heil van Curriculum.nu als het gaat om de versterking van het burgerschapsonderwijs. Dat lijkt ons onverstandig, omdat de toekomst van Curriculum.nu niet zeker is en omdat in deze curriculumherziening de positie van vakken expliciet buiten beschouwing wordt gelaten.

In de eerste helft van 2019 spraken we met twee ambtenaren van het ministerie over ons idee om van maatschappijkunde een praktijkgericht vak te maken in de nieuwe leerweg die ontstaat als vmbo-gl en vmbo-tl worden samengevoegd. Ook hadden we in 2019 een gesprek met een ambtenaar van OCW over de burgerschapsagenda, daarover las u meer in paragraaf 3.1.1 Verder hebben we – zoals beschreven in paragraaf 3.1.2 - op verzoek van OCW onze visie op onze vakken in de bovenbouw gegeven. In het kader van Curriculum.nu spraken we in december met een aantal ambtenaren van OCW, vertegenwoordigers van Curriculum.nu en van de andere M&M-vakverenigingen. Ten slotte waren we aan het eind van 2019 bezig met de voorbereiding van onze reactie op het wetsvoorstel waarin de burgerschapsopdracht voor scholen worden aangepast.

3.5 Contacten met leden van de Tweede Kamer

Zoals te lezen is in paragraaf 3.1.1 en 3.1.2 hebben we leden van de Kamercommissie OCW en BZK een brief geschreven naar aanleiding van de kabinetsreactie op het advies van de staatscommissie. Daarin legden we een koppeling naar de resultaten van Curriculum.nu. Ook schreven we de leden van de commissie OCW naar aanleiding van de evaluatie van de burgerschapsagenda voor het mbo. Naar aanleiding van onze brieven spraken we met Kamerleden van CDA en VVD. In de verslagen van het (schriftelijk) overleg over de staatscommissie en de burgerschapsagenda in de Kamer konden we zien dat een aantal fracties onze zorgen over het burgerschapsonderwijs delen. We streven ernaar deze geluiden in 2020 tot een gezamenlijk geluid te maken, zodat dit leidt tot veranderingen in het kabinetsbeleid waar het gaat om de positie van maatschappijleer in het voortgezet onderwijs en

burgerschap in het mbo. Eind 2019 hadden we een brief aan de Kamercommissie voor OCW in voorbereiding over het wetsvoorstel dat de burgerschapsopdracht aan scholen moet aanpassen. En eind 2019 ontvingen we een uitnodiging voor een hoorzitting in de Tweede Kamer over Curriculum.nu.

Op 13 juni 2019 reikte VVD-Kamerlid Rudmer Heerema in de Tweede Kamer de prijs voor het beste profielwerkstuk 2019 uit. (Zie paragraaf 3.2)

3.6 Contacten met sociale wetenschappers

Bestuurslid Thomas Klijnstra heeft sinds 2019 het bestuurslidmaatschap van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) overgenomen van Hans Teunissen. Hij is viermaal aangeschoven bij de vergadering van de NSV. Met de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is afgesproken dat wij elkaar op de hoogte te houden van relevante ontwikkelingen. Andere contacten met sociale wetenschappers had het bestuur onder andere in het kader van de Docentendag en de profielwerkstukwedstrijd. Voor de jubileumuitgave van het vijftigjarig bestaan van de NVLM leverden meerdere wetenschappers een bijdrage.

3.7 Contacten met het College voor Toetsing en Examens (CvTE)

Het afgelopen jaar hebben de NVLM en het CvTE op verschillende vlakken samengewerkt. Bij de eerste afname van het CSE maatschappijwetenschappen havo heeft de NVLM in samenspraak met het CvTE tien leden aangedragen voor deelname aan de testcorrectie van het voorlopig correctievoorschrift. Op donderdag 16 mei 2019 vond de testcorrectie plaats. Zowel het CvTE als de NVLM vonden het een geslaagde dag.

Daarnaast hebben de NVLM en het CvTE samengewerkt bij de werving van deelnemers aan de pre*correctie van het flexibele digitale centrale examen maatschappijkunde kaderberoepsgerichte leerweg 2020. Deze precorrectie vond plaats op zaterdag 2 november 2019. Verder heeft u in paragraaf 3.1.2 meer kunnen lezen over de syllabusherziening van maatschappijkunde. Dit jaar was een afvaardiging van het CvTE en Cito aanwezig bij de examenbespreking maatschappijwetenschappen havo nieuwe stijl. Zoals elk jaar heeft het bestuur de verslagen van de examenbesprekingen in Utrecht doen toekomen aan het CvTE. Het bestuur van de NVLM heeft in een aparte vergadering met het CvTE terug- en vooruitgeblikt op de examens, de communicatie omtrent de examens maatschappijwetenschappen en de staatsexamens maatschappijleer.

3.8 Contacten met Cito en SLO

Het Cito was aanwezig bij de examenbespreking maatschappijwetenschappen havo. SLO ondersteunt de ontwikkelteams van Curriculum.nu. In dat verband hebben we goede contacten met de vakexperts van SLO. Tevens is SLO betrokken bij de Ontwikkelgroep Mens & Maatschappij, waarover meer in de volgende paragraaf.

3.9 Samenwerking ontwikkelgroep Mens & Maatschappij

In maart 2017 is een Ontwikkelgroep Mens & Maatschappij gestart onder penvoering van het SLO en onder voorzitterschap van Hanneke Tuithof. Zij is vanaf 1 april 2017 Lector didactiek van de gammavakken aan de Fontys Lerarenopleiding Tilburg en daarnaast werkzaam als vakdidacticus geschiedenis bij de UU. De Ontwikkelgroep bestaat uit opleiders of medewerkers van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT), de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN), Hogeschool Utrecht (HU), Universiteit Utrecht (UU) en het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO). Een deel van de deelnemers is tevens bestuurslid van de betrokken vakorganisaties: KNAG (aardrijkskunde), VECON (economie), VGN (geschiedenis) en NVLM (maatschappijleer).

De eerste publicatie van de Ontwikkelgroep wordt inmiddels op veel lerarenopleidingen voorgeschreven en gebruikt. Ook collega's in het voortgezet onderwijs geven aan gebruik te maken van de inzichten uit de publicatie ['Wat werkt als je samenwerkt, voorbeelden van samenwerking tussen gammavakken'](#) (Hanneke Tuithof, 2018),

Ook in 2019 is de Ontwikkelgroep meerdere keren bijeengekomen en is het praktijkonderzoek naar samenwerking met en binnen de Mens- en Maatschappijvakken voortgezet. Zo is er voor alle scholen voor voortgezet onderwijs in Nederland (inclusief de overzeese gebieden) op basis van de schoolgidsen onderzocht of er wordt samengewerkt met en binnen de Mens- en Maatschappijvakken. Ook is onderzocht op welke onderwijsniveaus en in welke jaren deze samenwerking plaatsvindt. Vervolgens is er een enquête gestuurd aan alle scholen waar wordt samengewerkt met of binnen de Mens- en Maatschappijvakken. Er waren 128 respondenten en zij hebben antwoord gegeven op de vraag wat de doelen zijn voor de samenwerking (uitgesplitst naar doelen die de school gesteld heeft en doelen die individuele docenten hebben geformuleerd). Ook hebben zij beschreven op welke manier de samenwerking concreet vorm heeft gekregen. Daarnaast is geïnventariseerd welke leerbehoeften docenten nog hebben in dit verband.

Op 25 september heeft Hanneke Tuithof de eerste landelijke vakdidactische studiedag georganiseerd rond het thema: 'Wat werkt als je samenwerkt? Samenwerking tussen gammavakken'. Met name leden van de Ontwikkelgroep hebben hieraan een grote organisatorische en inhoudelijke bijdrage geleverd. Tijdens deze studiedag zijn resultaten uit onder andere deze onderzoeken gedeeld en is het bijgestelde model gepresenteerd waarmee vakintegratie kan worden onderzocht en geduid. Hierover en over ontwikkelingen naar aanleiding van Curriculum.nu en (vervolg)stappen die docenten, hun scholen en de Ontwikkelgroep kunnen zetten is uitgebreid gesproken, onder andere in de 10 workshops.

Er wordt op dit moment gewerkt aan een vervolgpublishatie, die begin 2020 zal worden gepresenteerd. Ook aan deze publicatie zal de NVLM te zijner tijd aandacht besteden.

3.10 Contacten met overige organisaties

Landelijk Overleg Opleiders Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen (LOOMM)

Het LOOMM is in 2019 tweemaal in Utrecht bijeengekomen, in april en in november. Er is onder andere gesproken over ontwikkelingen op de lerarenopleidingen: Curriculum.nu, de landelijke kennisbasistoets (tweedegraadsgebied), het toelatingsbeleid, het nieuwe handboek vakdidactiek en de landelijke lio-dag. Daarnaast vond er een actieve uitwisseling plaats van vakdidactische inzichten.

Het afgelopen jaar zaten twee lerarenopleiders in het NVLM-bestuur. Als er in het bestuur van de NVLM of in het LOOMM-zaken besproken worden die voor de andere partij van belang zijn, vindt er uitwisseling en overleg plaats.

Ook dit jaar is er in maart door het LOOMM een landelijke LIO-dag voor maatschappijleerstudenten georganiseerd. Deze vond plaats op de Hogeschool van Rotterdam. De NVLM heeft ook dit jaar de prijzen gesponsord voor de beste lessenreeksen en onderzoeken. De prijswinnaars waren:

- **Eerstegraads Praktijkonderzoek**
Sociale wetenschappen in het voortgezet onderwijs: van 'knowing' naar 'doing'. Een beschrijvend onderzoek naar multicausaal redeneren bij de werkvorm mysterie
Studenten: Jinke Akkerman & Eva Roos – Radboud Universiteit, Nijmegen
- **Eerstegraads lessenserie**
Het laat je toch een beetje anders denken
Studenten: Niek Manders, Robert van Rossum & Frouke de Wijs – Radboud Universiteit Nijmegen
- **Tweedegraads onderzoek**
Cultureel vaardig in 7 lessen! Een didactisch onderzoek over het aanleren van culturele vaardigheden op het MBO tijdens lessen Burgerschap
Student: Jannemijn Baars – NHL Stenden Hogeschool

Bovenstaande eindproducten zijn te vinden op de website van de NVLM.

ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat

De jaarlijkse Docentendag wordt georganiseerd door ProDemos in samenwerking met de NVLM. De NVLM en ProDemos onderhouden onderling goede contacten en weten elkaar te vinden als dat nodig is. Ook het vakblad voor maatschappijleer, *Maatschappij & Politiek*, wordt door ProDemos uitgegeven.

In 2019 werd ook de nieuwe versie van het Handboek vakdidactiek maatschappijleer uitgegeven door ProDemos (en het LEMM). Door alle ontwikkelingen de afgelopen jaren in maatschappijleerland was het handboek aan vernieuwing toe. De NVLM-voorzitter schreef het voorwoord van dit handboek en was aanwezig bij de presentatie hiervan op vrijdag 1 november 2019. De NVLM bedankt Rob van den

Boorn voor de eindredactie en de auteurs voor hun bijdrage aan het boek. Het handboek helpt docenten om hun lessen vorm te geven en antwoord te geven op de vragen: 'Wat moeten leerlingen leren en hoe ga ik ze dit aanleren?'

Atlantische Onderwijscommissie

In 2019 maakte bestuurslid Thomas Klijnstra deel uit van de Atlantische Onderwijscommissie (AOC). Tijdens de vergaderingen is er onder andere gesproken over nieuw lesmateriaal gericht op internationale samenwerking en over actuele internationale veiligheidsontwikkelingen en de Atlantische Onderwijsconferentie 2019. De NVLM heeft ook een plek in de jury van de profielwerkstukkenwedstrijd van de AOC.

3.11 Organiseren van examenbesprekingen

De door de NVLM georganiseerde examenbesprekingen, die plaatsvonden bij de Universiteit Utrecht, zijn goed verlopen. Het bestuur is tevreden over de opkomst. De besprekingen voor havo werden bezocht door 65 docenten en die voor vwo door 26 docenten. Bij de bespreking van het vmbo-examen waren 7 docenten aanwezig.

Ook dit jaar werden naast de reguliere examens het pilotexamen vwo besproken. Het pilotexamen vwo werd door 2 docenten besproken.

Alle verslagen van de besprekingen zijn door het bestuur direct naar het CvTE verzonden. Ook werden ze dezelfde avond op de website van de NVLM geplaatst. Op de website zijn eveneens de reacties van het CvTE op (de vragen in) de verslagen te vinden.

3.12 Docentendag Maatschappijleer

Op vrijdag 15 februari 2019 organiseerden de NVLM en ProDemos de jaarlijkse Docentendag Maatschappijleer. Dit jaar was de hoofdlocatie de Grote Kerk in Den Haag. Daarnaast waren er ook diverse workshops en lezingen bij ProDemos en excursies in de stad. De opening werd verzorgd door Erik Akerboom, korpschef van de Nationale Politie, over ondermijnende criminaliteit. Na de plenaire opening konden de deelnemers kiezen uit diverse lezingen over actuele onderwerpen, praktische workshops en Haagse excursies naar onder andere de Grafelijke Zalen, de Hoge Raad en het Kabinet van de Koning. De dag werd plenair afgesloten met een interview met Arie Slob, minister van Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media. In dit interview keek hij terug op zijn eigen docentschap, de uitdagingen voor het vak maatschappijleer en burgerschapsonderwijs.

Het avondprogramma voorafgaand aan de Docentendag, op donderdag 14 februari, vond plaats in de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Na mooie welkomstwoorden van avondvoorzitter Kars Veling en de voorzitter van de NVLM heette de ondervoorzitter van de Eerste Kamer Anne Flierman iedereen van harte welkom. Naar aanleiding van het verschenen rapport van de staatscommissie parlementair

stelsel “Lage drempels, hoge dijken” stond de avond in het teken van de herziening van het parlementair stelsel. Hoofdspreker Tom van der Meer ging in op de aanbevelingen van het rapport van de staatscommissie en hierop volgend reageerde eerst journalist Marcel ten Hooven en vervolgens onderzoeker Iris Korthagen.

3.13 Examenbundel

De NVLM stimuleert en faciliteert dat er examenbundels zijn voor ons vak. De NVLM vindt het van groot belang dat voor de examens maatschappijwetenschappen nieuwe stijl ook examenbundels beschikbaar zijn, om zo te bevorderen dat het nieuwe examenprogramma goed van de grond komt.

Begin 2018 was de havo-examenbundel voor het nieuwe programma gereed, zodat docenten en leerlingen het afgelopen schooljaar in de voorbereiding op het eindexamen hier gebruik van hebben kunnen maken. Vanaf dit schooljaar wordt voor de eerste keer het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen vwo afgenomen. Begin 2019 was de nieuwe vwo-bundel gereed. De NVLM dankt de inspanning van de auteurs voor het tot stand komen van de bundels. Inmiddels wordt er gewerkt aan een actualisering van de bundels voor het schooljaar 2020-2021.

4 Communicatie en publiciteit

4.1 Online

Via website en nieuwsbrief houden we de leden op de hoogte van de ontwikkelingen binnen ons werkveld en de NVLM. We hebben ongeveer maandelijks een nieuwsbrief verstuurd en de website wordt regelmatig bijgewerkt. We zijn actiever geworden op social media door vaker tweets te versturen en berichtjes of oproepjes op de Facebook- en LinkedInpagina te zetten.

4.2 Maatschappij & Politiek (M&P)

Het vakblad Maatschappij & Politiek wordt uitgegeven door ProDemos. De NVLM is in de redactie vertegenwoordigd in de persoon van Vincent de Geus. De NVLM-pagina in M&P werd in 2019 verzorgd door Coen Gelinck.

4.3 Contacten met media

De media weten ons steeds beter te vinden. Afgelopen jaar zijn we regelmatig benaderd door verschillende media met het verzoek onze mening of visie te geven.

De Volkskrant vroeg ons om een reactie op het ‘meldpunt linkse indoctrinatie’ van Forum voor

Democratie (maart)¹. Wij reageerden op verzoek op een verhaal van de NOS over 'complotpraat in de klas' (september)² en werden bevraagd voor een artikel van NRC over burgerschapsonderwijs (december)³. Een mooie mijlpaal was verder het plaatsen door NRC van ons opiniestuk over meer en betere lessen maatschappijleer op het VO en MBO⁴.

Naast het geven van eigen inhoudelijke reacties helpen wij de media geregeld met het vinden van docenten maatschappijleer voor bijvoorbeeld een reportage.

4.4 Oorkondes NVLM

In totaal zijn er in 2019 16 oorkondes opgestuurd naar docenten van wie een leerling het cijfer 9.0 of hoger heeft behaald voor het CSE maatschappijkunde of maatschappijwetenschappen: 6 voor vwo, 1 voor vwo pilot, 7 voor havo en 2 voor het vmbo-tl.

4.5 Posters maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen

De NVLM heeft posters laten maken ter promotie van de vakken maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen. Deze zijn aangeboden aan de bezoekers van de Docentendag 2019 en konden door leden het hele jaar kosteloos worden opgevraagd bij de vereniging. Niet-leden betaalden 5 euro verzendkosten per set.

4.6 Jubileum

De NVLM bestaat in 2020 50 jaar. In het kader hiervan heeft het bestuur een jubileumboekje laten maken. De NVLM bedankt Ivo Pertijs voor de eindredactie. Door zijn inspanningen is het een prachtig resultaat geworden. Daarnaast bedanken we ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat voor het redigeren van het boekje.

---

¹ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/voor-de-klas-met-een-linkse-leraar-indoctrinatie-wat-is-dat-b1c4317a/>

² <https://nos.nl/op3/artikel/2303670-docentenclubs-pleiten-voor-complotpraat-in-de-klas.html>

³ <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/12/03/wat-jonge-burgers-allemaal-moeten-weten-a3982429>

⁴ <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/10/31/zullen-we-alle-leerlingen-scholen-in-democratie-a3978726>